

Wstęp

Relacje człowieka z otaczającą go przyrodą kształtowały się przez tysiące lat, a ich zmienność była uzależniona zarówno względami historycznymi, jak i geograficznymi. Istotną rolę w życiu codziennym odgrywał las, gdyż czerpano z niego ogromne korzyści, z których główną było drewno. Był to surowiec służący do budowy domów, fortyfikacji, mostów, mebli i narzędzi codziennego użytku. Był wykorzystywany jako opał, dostarczając ciepło i komfort przyrządzania posiłku. Można się zastanawiać, czy byłaby możliwość podróżowania na inne kontynenty i odkrywania nieznanych lądów bez floty zbudowanej z drewna? I tak można by wymieniać kolejne konstrukcje, towary czy narzędzia powstałe dzięki zasobom leśnym, aby podkreślić kluczową rolę tego środowiska w życiu mieszkańców miast i wsi przez tysiąclecia. Obok jednak tego, co materialne, czyli specyficznego *profanum*, było i to co duchowe, co moglibyśmy nazwać *sacrum*. I nie chodzi jedynie o drzewo krzyża tak bardzo istotne dla wszystkich chrześcijan czy sferę religii. Chodzi o inspirującą rolę lasu, o jego znaczenie w kreowaniu wartości kulturowych danych społeczności. Dostarczając silnych emocji, niezapomnianych wrażeń, las stał się źródłem inspiracji twórczej dla architektów, malarzy, rzeźbiarzy, pisarzy i poetów, muzyków itd. A czy mogli by oni tworzyć, nie mając drewna na rzeźbę, sztalugi czy skrzypce?

Powyższe przykłady uzmysławiają, ile korzyści czerpano z lasu. Niestety, ten piękny świat kreowany przez drzewa i mieszkające wśród nich zwierzęta nie był „niewyczerpywalną studnią”. Nadmierna eksploatacja środowiska leśnego spowodowała drastyczne zmniejszenie się powierzchni lasów nie tylko w Europie. Pojawiły się regulacje prawne, kodeksy, nakazy ograniczające możliwości pozyskiwania drewna, aby chronić to, co cenne. Nie było to jednak łatwe, gdyż presja na szybki dochód i zapotrzebowanie na surowiec drzewny były ogromne. Nie wystarczał eksport z obu Ameryk czy odległych regionów Rosji. W dalszym ciągu prowadzono płańdrowniczą politykę leśną.

Na szczęście rozwijała się wiedza przyrodnicza. W wieku XVIII pojawiły się pierwsze uczelnie, na których wykładano problematykę leśną. Zaczęto szkolić specjalistów i powoli odchodzono od niekontrolowanej eksploatacji lasów w kierunku ich racjonalnego użytkowania. Narodziło się leśnictwo. Zrozumiano, że jak się drzewa wycina, to trzeba później posadzić nowe. Opracowano zasady gospodarki leśnej obejmującej gatunek drzewa czy siedlisko, na którym rośnie, a wszystko zakładało długą perspektywę czasową. Zdefiniowano czynniki stanowiące zagrożenie dla środowiska leśnego oraz opracowywano metody ich ograniczania, a tę nową dziedzinę nauk leśnych nazwano „ochroną lasu”.

W historii leśnictwa można wymienić wiele znamienitych postaci, które pozostawiły kamienie milowe. Jedną z nich był bez wątpienia prof. dr Ludwik Sitowski, polski leśnik, entomolog, rektor Uniwersytetu Poznańskiego. To on stworzył podwaliny ochrony lasu, polegającej na biologicznych metodach walki ze szkodnikami owadziemi, był inicjatorem utworzenia Pienińskiego Parku Narodowego, a ponadto brał aktywny udział w tworzeniu podstaw funkcjonowania leśnictwa na Uniwersytecie Poznańskim.

Celem niniejszego opracowania biograficznego jest przybliżenie postaci wybitnego leśnika prof. L. Sitowskiego i jego drogi życiowej wiodącej z Galicji, gdzie się urodził, do Wielkopolski, gdzie został pochowany. Wskazano jego osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne oraz dokonano ich oceny z dzisiejszej perspektywy czasowej. Dzięki temu Czytelnik będzie mógł nie tylko bliżej poznać spuściznę byłego rektora Uniwersytetu Poznańskiego, ale może także dokonać własnej oceny jego dorobku.

Książkę podzielono na sześć głównych rozdziałów, które uzupełniono m.in. wykazem bibliograficznym prac napisanych przez prof. L. Sitowskiego oraz aneksem z kilkoma dokumentami. W pierwszym rozdziale przedstawiono przodków profesora, czyli jego dziadków i rodziców, a także skierowano uwagę na jego liczne rodzeństwo. Dzięki temu lepiej można zrozumieć środowisko, w jakim wychowywał się młody Ludwik, zauważyć, jak kształtowały się niektóre wartości, którym był wierny do końca życia.

Kolejny rozdział, który jest niejako rdzeniem książki, dotyczy biografii głównego bohatera z uwzględnieniem kilku okresów uzależnionych od miejsca jego zamieszkania. Omówiono zatem okres dzieciństwa i młodości, podczas którego Ludwik zdobywał wykształcenie i podczas którego krystalizowały się jego zainteresowania naukami przyrodniczymi. To właśnie w ówczesnej Galicji ukończył studia, zrobił doktorat i to tam zamieszkał z żoną i synami. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rodzina Sitowskich przeniosła się do Poznania, co przedstawiono w kolejnej części. To tutaj profesor organi-

zował od podstaw swój warsztat badawczy oraz zaplecze dydaktyczne. Nie zerwał jednak kontaktu z Pieninami, gdzie rodzina posiadała swoją willę, chętnie odwiedzaną przez liczne grono naukowców i artystów. To właśnie w Krościenku nad Dunajcem Sitowscy przeczekali czas II wojny światowej. Po powrocie do Poznania trzeba było zacząć wszystko od nowa. Niestety, dwa lata po powrocie Ludwik Sitowski zmarł.

Aktywność organizacyjną i zajmowane funkcje na wydziale (dziekan) oraz uczelni (rektor) omówiono w odrębnym rozdziale. Jest to o tyle istotne, że początki Uniwersytetu Poznańskiego, zainicjowanie funkcjonowania nowego wydziału i zakładu nie były łatwe. To ważne wyzwanie, ten ogromny wysiłek organizacyjny prof. L. Sitowski przekuł w sukces.

Niezmiernie ważną spuścizną profesora jest jego dorobek naukowy z zakresu ochrony lasu, walki ze szkodnikami drzew i drzewostanów, a także aktywność na polu ochrony przyrody i dążność do utworzenia parku narodowego w Pieninach. Fundamentalne prace naukowe przenalizowano w odrębnym rozdziale, zwracając szczególną uwagę na ich rolę i znaczenie także i dzisiaj, czyli po niemal 100 latach. Okazuje się, że te pionierskie publikacje naukowe są ciągle źródłem inspiracji dla dalszych badań entomologicznych.

Jako nauczyciel akademicki (kolejny rozdział) zderzył się prof. L. Sitowski z trudnościami lokalowymi, brakiem ekspozycji oraz zasobów bibliotecznych. Aby prowadzić zajęcia z entomologii leśnej na wysokim poziomie, aby nauczać rozpoznawania gatunków, musiał samodzielnie stworzyć zbiory dydaktyczne. Następnie opracował program i nauczał, zyskując opinię wybitnego nauczyciela.

W ostatnim rozdziale przedstawiono pasję profesora, jaką było łowiectwo. Uważał on bowiem, że myśliwy jako osoba przebywająca bardzo często w łowisku jest wyśmienitym obserwatorem, co przekłada się na pozyskiwanie cennych informacji przyrodniczych.

O tym wybitnym nauczycielu akademickim opublikowano dotychczas wiele biogramów oraz wspomnień, których autorami byli współpracownicy, przyjaciele, rodzina lub współcześni naukowcy podążający ścieżkami wytyczonymi przez L. Sitowskiego. W niniejszej biografii oparto się między innymi na opracowaniach, których autorami byli Niklewski (1924), Barciński (1927), Peretiatkiewicz i Sobeski (1932), Łoza (red.) (1938), Anonim (1947), B.K. (1948), Linke (1948), Simm (1948), Fedorowicz (1962, 1970), Feliksiak (1968), Gebhardt (1970), Sokołowski (1970), Kryczyński (1974), Molenda (red.) (1980), Schramm (1981), A. Wr. (1987), S. Sitowski (1994, 2003, 2010, 2013), Meixner (1995a), Dzieczkowski (1996–1997a, 2016), Kiełczewski

(1997), KB (2001), Broda (2009), Mazur (2019), a także wnuczka Krystyna Górńska (2020).

Niniejsze opracowanie biograficzne jest uzupełnionym i poprawionym wydaniem książki Gwiazdowicza i Wiśniewskiego (2020). Zostało ono oparte w głównej mierze na zasobach archiwalnych zdeponowanych w Archiwum UAM w Poznaniu (dalej: Archiwum UAM; sygn. „Rektorat” nr 15/164/6, nr 15/744, nr 193, nr 82/396, nr 212/646, protokoły z posiedzeń Senatu Akademickiego 1925/26), Muzeum UAM w Poznaniu (maska pośmiertna, nr inw. G-13768), Muzeum UPP w Poznaniu (sygn. I-194), Archiwum UPP w Poznaniu (dalej: Archiwum UPP; sygn. DS-170, 1163/262 akta personalne prof. L. Sitowskiego; sygn. 13/59/44, akta personalne prof. hon. J. Rivolego oraz protokoły z posiedzeń Rady WR-L w roku akademickim 1920/21–1947/48), Archiwum Oddz. Poznańskiego PAN (sygn. P-III-30, teczka 29, materiały prof. K. Moldenhawera), Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie (m.in. akta PROP za lata 1920–1939; wykazy szczegółowe motyli krajowych przekazane Muzeum Komisji fizyograficznej AU w Krakowie, nr inw. 14; korespondencja L. Sitowskiego w sprawach wydawniczych), Archiwum UJ w Krakowie (sygn. S II 583, WF II 174, WF II 175), Archiwum Państwowe w Krakowie (sygn. COG 36, COG 37), Archiwum UM w Poznaniu (protokół Rady Wydziału z 20 lutego 1946 r.), AAN w Warszawie (sygn. 2/14/0/6/5638, akta osobowe L. Sitowskiego), NAC (sygn. 3/1/0/10/531; 3/1/0/10/3238/1; 3/1/0/10/133/1 i 3/1/0/9/4990), Biurze parafialnym kościoła pw. św. Elżbiety Węgierskiej w Starym Sączu (wpis do księgi chrztu – Ab. 1880, tom XI, str. 164, p. 30), Archiwum Oddz. Poznańskiego IPN (sygn. IPN GK 704/29, 687/29 i 596/29).

Niestety, nie odnaleziono archiwaliów na temat prof. Sitowskiego w Archiwum Państwowym w Poznaniu, Archiwum Muzeum OKL w Gołuchowie oraz Archiwum Centralnym IPN w Warszawie.

W tekście wykorzystano cytaty, w których zachowano oryginalną pisownię, a jedyne zmiany dotyczyły uwspółcześnienia zasad ortografii języka polskiego.

Ten udokumentowany materiałami źródłowymi, często niepublikowanymi wcześniej, obraz życia prof. L. Sitowskiego wzbogacono barwnymi wspomnieniami członków rodziny, głównie wnuczki profesora, Krystyny Górskiej. Powstała dzięki temu biografia dość osobliwa, łącząca w sobie dane faktograficzne oraz ciepłe uczucia osób bliskich tytułowemu bohaterowi książki. Tym samym możemy nie tylko chłodnym okiem ocenić aktywność zawodową, ale i poznać człowieka pełnego emocji, serdeczności i miłości okazywanej najbliższym.